

Az ELTE Geofizikai Tanszékén használt számítógépek és a velük végzett munka ismertetése

MESKÓ ATTILA

Описание ЭВМ, применяющихся Геофизической кафедрой Будапештского университета и работы с ними.

Besprechung der bei der Geophysikalischen Lehrkanzel der Universität Loránd Eötvös angewandten Rechenmaschinen und der mit Hilfe dieser durchgeführten Untersuchungen.

Bevezetés

Az ELTE Geofizikai Tanszéke saját számítógéppel nem rendelkezik. Lehetőségünk van azonban arra, hogy igénybe vegyünk az Egyetemi Számítóközpont *RAZDAN-3*, az ELTE Számítóközpontjának *ODRA-1013* és az MTA Számítástechnikai Központjának *CDC-3300* számítógépeit.

A *CDC 3300* ismertetésével egy másik előadás foglalkozik, emiatt figyelmünket az első két helyen említett számítógép ismertetésére koncentráljuk. Indokolja ezt a döntést az a tény is, hogy a *CDC 3300* csak mintegy két éve áll rendelkezésre előre rögzített óraszámában, míg az Egyetem számítóközpontjaival kapcsolatban már sok éves, eredményes együttműködésről számolhatunk be. Ez az együttműködés sok tudományos és néhány, szorosan a gyakorlathoz kapcsolódó kutatási feladat megoldását tette lehetővé.

Említést kell tenni arról is, hogy a közeljövőben állítják üzembe az ELTE Számítóközpontjában az *ODRA-1304* típusú számítógépet, amely kapacitását, programozási rendszerét és technikai tulajdonságait tekintve a KFKI-ban működő *ICT* számítógéppel kompatibilis.

Az ELTE Geofizikai Tanszékén a számítástechnika alkalmazása csaknem egy évtizedes „múlttal” rendelkezik. Az új gépek az eddigieknél összehasonlíthatatlanul nagyobb, minőségileg is új lehetőségeket nyitnak számunkra. Az *ODRA-1013*-mal, valamint a *RAZDAN-3*-mal szerzett tapasztalatok jelentőségét főleg abban látjuk, hogy elősegítették az új technika hajlékony alkalmazását. A megírt programok jelentős része *ALGOL 60* nyelvű és így kis változtatásokkal az új gépekre is adaptálható. A jelen előadásban ismertetendő gépekre kidolgozott és kipróbált algoritmusok, szubrutinok, programok és programrendszerek a jövőben is alkalmazhatók.

Mint geofizikusok, a számítógépet rendkívül hasznos, sőt elengedhetetlen segédeszköznek tartjuk, de nem öncélnak. Emiatt a technikai részleteknek kevesebb teret szentelünk és a számítógépeket a felhasználó szempontjainak megfelelően tárgyaljuk. Ismertetjük a gépek segítségével elért geofizikai, földtani eredményeket, kiemelve azokat, amelyek a gyakorlati kutatás számára hasznosak voltak (és lehetnek a jövőben is).

Az *ODRA-1013* rövid ismertetése:

Az *ODRA-1013* kisteljesítményű, korlátozott méretű műszaki tudományos feladatok megoldására alkalmas gép.

Műveleti sebességei:

	<i>fixpontos:</i>	<i>lebegőpontos:</i>
összeadás:	0,60 msec	1,12 msec
szorzás:	4,20 msec	3,88 msec
osztás:	7,36 msec	7,68 msec
szóhossz:	40 bit.	

Memóriakapacitás: ferrit: 256 szó (hozzáférési idő: 8 μ sec)

dobmemória: 7936 szó (hozzáférési idő: 11 μ sec)

Perifériák: szalagolvasó, szalaglyukasztó, távirógép (telex).

Az ELTE Geofizikai Tanszék dolgozói programjaikat *MOSZT-1* autó-kódban készítették el.

A számítógép alaputasítás-rendszere hajlékony, programkönyvtára jól ki-dolgozott. Emiatt az oktatásban és kisebb méretű tudományos műszaki fel-adatok megoldásában jól hasznosítható. Nagyobb méretű adatrendszerek vagy nagyszámú műveletet előíró algoritmusok megvalósítására nem alkalmas.

A RAZDAN-3 rövid ismertetése:

A számítógép közepes sebességű, második generációs, univerzális gép, mely tudományos, műszaki, statisztikus adatfeldolgozási és gazdasági felada-tok megoldására alkalmas.

A számítógép főbb egységei:

1. Vezérlőegység a vezérlőpulttal
2. Aritmetikai egység
3. Operatív memória
4. Perifériák:

- a) Beviteli egységek: szalagolvasó
lyukkártyaolvasó
- b) Kiviteli egységek: szalaglyukasztó
kártyalyukasztó
széles sornyomtató
- c) Külső tárolók: mágnesdob,
mágneslemez.

Néhány műveleti sebesség:

(Operandusoktól is függ, az adatok tájékoztató jellegűek)

összeadás: 3,2 μ sec – 6,8 μ sec

szorzás: 78 μ sec

osztás: 240 μ sec

Szóhossz: (operatív memóriában) 48 bit

Az operatív memória kapacitása: 32K Kiválasztási idő 2,5 μ sec

Hozzáfordulási idő 8 μ sec

A számítógép rendelkezik *ALGOL 60* fordítóprogrammal is. Az Egyetemi Számítógéközpont munkatársai igen gazdag, bő programkönyvtárat készítettek el. A Geofizikai Tanszék munkatársai az *ALGOL 60* programozási nyelvet használták.

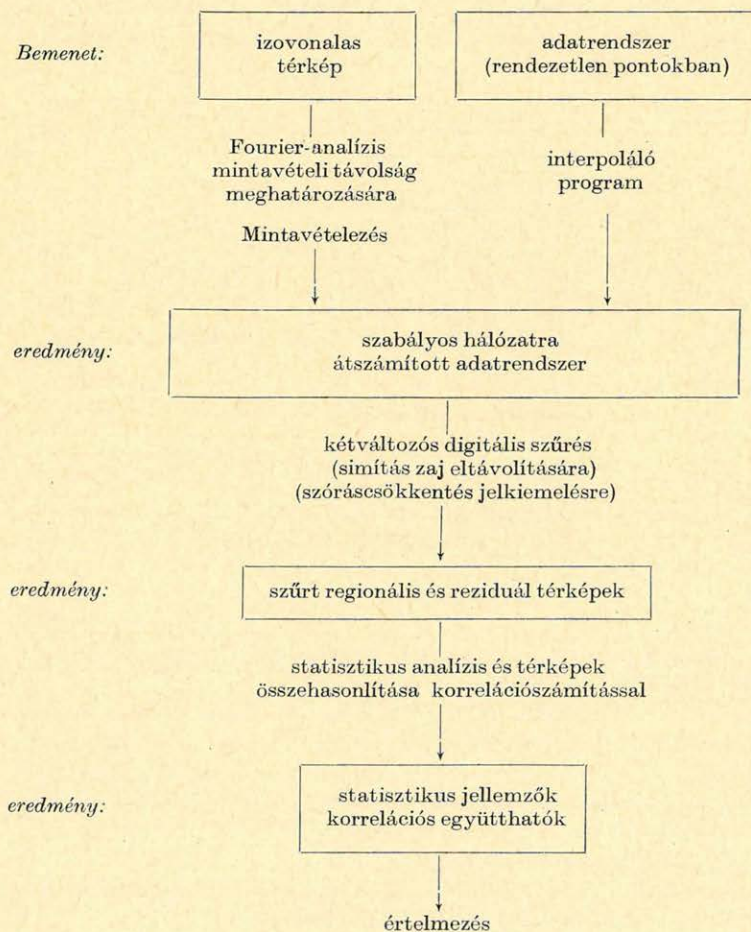
A kidolgozott fontosabb programok és program-rendszerek, Software lehetőségek.

A könnyebb áttekinthetőség érdekében nem időrendi, hanem témakörök szerinti csoportosítást adunk.

Általános geofizika

1. Földbelső-szerkezeti vizsgálatokkal kapcsolatos programok.
(Tágulás évi mértékének meghatározása differenciálegyenletek numerikus integrálásával.)
2. Csökkent sebességű öv mélységének meghatározása menetidőgörbék számításával és feldolgozásával.
3. Gömbfüggvény-sorfejtés és alkalmazása geoidanomáliák értelmezésében.
4. Interpoláció gömbfelületen (és alkalmazások).
5. *Teljes paleomágneses analízis*
(pólushelyzet meghatározás, paleoszekuláris változás vizsgálata Fourier-analízissel, teljes Földre vonatkozó gömbfüggvény-együtthatók meghatározása archeomágneses adatokból).

Gyakorlati geofizika

1. Általános célú programok:

felület és görbeillesztés,
statisztikus mennyiségek meghatározása egy- és többváltozós adatrendszerekből: átlag, szórás, korrelációs együttható, autokovarianciamátrix,
egy- és kétváltozós lineáris szűrők átviteli függvényeinek meghatározása, Fourier analízis.

2. Geofizikai térképek feldolgozása:

Különböző – gravitációs, mágneses, szeizmikus, tellurikus stb. – kétváltozós adatrendszerek sokoldalú feldolgozását teszi lehetővé a túloldali program-csomag.

3. Geoelektromos feldolgozás.

Szondázások direkt kiértékelésére és elméleti görbék számítására dolgoztunk ki programokat. Az eljárás alkalmazható vertikális elektromos szondázás (VESZ), elektromágneses frekvencia szondázás (FRSZ) és térbeállásos szondázás (TBSZ) mérési eredményeinek kiértékelésére.

A direkt kiértékelés blokkvázlata:

Bemenet:

mérési eredmények

szűrő alkalmazása

eredmény:

rétegsor karakterisztika
függvénye

áttranszformálás

rétegparaméterek

Karottázs:

Különböző tekerccszámú indukciós szondákhoz elméleti görbék számítása. Kétesoportos neutron-neutron elméleti görbék számítása.

Kísérleti számítások a karottázs-elektromos és indukciós görbék számítására és a karakterisztikus függvényekből a rétegparaméterek meghatározására.

Említést kell tenni arról, hogy további feladatokkal és azok gépesítésével is foglalkoztunk. Jelen előadásban azonban azokat a programokat szerettük volna kiemelni, melyek gyakorlati feladatok megoldásában is beváltak, illetve közeljövőben végleges kidolgozásuk várható.

Ezekkel a programokkal és az eredmények értelmezésével adatfeldolgozási feladatokat a jövőben is vállalni tud a Geofizikai Tanszék.